

Karel Kaplan: Sociální demokracie po únoru 1948

Brno, Doplněk 2011, 428 s.

Michal Škerle*

Nejnovější kniha historika Karla Kaplana se věnuje osudům naší nejstarší politické strany po roce 1948, kdy sociální demokracie de facto přestala existovat. Je to paradox, protože na sociální demokracii po červnovém slučovacím sjezdu můžeme pohlížet dvěma způsoby de jure, kdy její existence nadále pokračovala. Jednak tu existovala exilová sociální demokracie, ale především (a tak k tomu přistupovala i řada domácích bývalých sociálních demokratů) její sloučení s KSČ bylo protizákonné, protože odporovalo tehdy platným Stanovám strany, tedy ČSSD vlastně nikdy nezanikla. Na toto se odvolávala později i řada jejích členů, kteří různými formami kladli odpor komunistickému totalitnímu režimu v Československu po únoru 1948.

Jak je u Karla Kaplana zvykem, jeho práce vychází především ze zevrubného a důsledného studia archivních pramenů, ke kterým měl Kaplan exkluzivní přístup v 60. letech, kdy působil jako konzultant pro historii v aparátu ÚV KSČ, což mu umožnilo přístup i k tajným archivům, včetně přísně utajovaných archivů Státní bezpečnosti. Z podrobných znalostí těchto archiválií pak vychází většina Kaplanových děl. I tato kniha stojí na práci s velkým množstvím archivních materiálů. K dané problematice totiž v podstatě žádná literatura dosud neexistuje a i proto lze říci, že kniha je přelomová. Kaplan pracuje především s archivními fondy Národního archivu, Archivu ministerstva vnitra (Archiv bezpečnostních složek) a Archivu Národního muzea. Z toho důvodu jsou v práci jen letmo zmíněny osudy regionálních buněk sociálních demokratů. To však vůbec nevadí, protože kniha především podává obraz o podobě sociální demokracie v Československu jako celku.

Obsáhlá kniha je rozdělena do čtyř základních částí. V úvodní kapitole s názvem *Sociální demokracie žije* (s. 11–110) jsou podány základní údaje a charakteristiky nejen o stavu ČSSD ke dni únorového převratu, ale i vývoji, vzestupech a naopak odlivech protirežimních aktivit, které Kaplan výstižně charakterizuje jako hnutí odporu. Kaplan nám zde předkládá poměrně zajímavou statistiku o tom, jak probíhalo sloučení s KSČ, ukazuje přesná čísla kolik členů ČSSD přestoupilo v kterém období do KSČ. Věnuje se obecně i situaci těch členů ČSSD, kteří se sloučit odmítli a vyjadřovali svůj negativní vztah ke KSČ. V této kapitole je také popsáno ustanovení exilové ČSSD a popsány problémy, kterými musela procházet.

Vlnou politických procesů se obírá druhá kapitola výstižně pojmenovaná *Neuskutečněný monstrproces* (s. 111–220). Zde soustředí Kaplan svou pozornost na jednu z nejtemnějších kapitol historie dnes zaniklé KSČ. Na boj s tzv. „sociáldemokratismem“, který byl odvozen z někdejšího kominternovského termínu „sociálfašismu“. Předělem, který toto líčení otevírá, je bouřlivý rok 1953. Rok Stalinovy a Gottwaldovy smrti, ale také rok hospodářských krachů, rok tzv. měnové reformy, dělnických socialistických protikomunistických stávek, kdy v řadě těchto protestů stáli v čele bývalí sociální demokraté. A také první rok po „ukončení“ monstrprocesu Slánský a spol. s nevídanou sérií justičních vražd vysokých komunistických funkcionářů. Tyto procesy již nakonec nebyly tak strašlivé, jako monstrprocesy z počátku 50. let, ani při nich nepadaly tak vysoké tresty. Postihly však několik stovek bývalých členů ČSSD. Postižení z těchto procesů si nesli stigma po celý život a komunisté je i po propuštění neustále sledovali, o jejich společenském a pracovním postihu není třeba se zmiňovat, neboť byl v komunistické společnosti zcela normální.

* Mgr. et Mgr. Michal Škerle, doktorand Katedry dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno, m.skerle@seznam.cz.

Třetí kapitola, charakterizovaná jako *Rehabilitace* (s. 221–282), si všímá vzájemného prorůstání represe a rehabilitací s mezistupni ve zkracování trestů, prezidentských amnestiích a změn ve formulaci obvinění, které posléze vyúsťují do normalizačních korekcí a po 20 letech do jejich polistopadových systémových korekcí. Rehabilitace a cesty k nim byly vynucovány společenským pohybem české i československé společnosti druhé poloviny padesátých a v šedesátých letech minulého století. Od postupného zmírňování délky trestů a amnestijních propouštění se postupovalo až k návrhům na potrestání mužů a žen z řad justice, StB a SNB, kteří hromadně porušovali zákony.

Přímé pokračování politických procesů s bývalými sociálními demokraty je náplní poslední, čtvrté kapitoly s názvem *Tažení proti sociáldemokratismu pokračuje* (s. 283–403); její autonomní částí je rozsáhlá kapitola zaplňující podstatnou mezeru v našich vědomostech o předním sociálně demokratickém vůdci Bohumilu Laušmanovi (1903–1963) (podkapitola *Vězeň č. 134 Bohumil Laušman*, s. 330–403). Knihu pak uzavírá resumé Závěrečné zamyšlení (s. 405–411).

Knihu lze charakterizovat jako monografickou studii a je beze sporu ojedinělým pramenem ke studiu mi-

nulosti sociální demokracie. Lze konstatovat, že lepší a obsáhlejší kniha o této politické straně v období po roce 1948 dosud nevyšla. Na druhou je třeba zmínit i to, že Kaplan vytěžil v podstatě veškeré pramenné zdroje ke svému tématu a přes to zůstává řada otázek nezodpovězena. Lze to bohužel přičíst stavu pramenné základny, kdy řada pramenů (především týkající se činnosti předválečné ČSSD) byla zničena buď samotnou sociální demokracií nebo později komunistickými archiváři, kteří archivní fondy věnující se sociální demokracii sestavili poměrně účelově.

Pro právní historii bude monografie velkým přínosem z pohledu zkoumání bezpráví komunistického režimu a politických procesů, v čemž má česká historiografie stále velké mezery a bude zřejmě otázka především času, kdy se nám podaří toto období poměrně uceleněji zpracovat. Kaplanova kniha se nezabývá pouze povrchními okolnostmi politických procesů a následných rehabilitací sociálních demokratů, ale jde do hloubky, často i na úkor čtivosti, kdy nám autor předkládá suché statistické údaje, které jsou však velmi cenné. Karel Kaplan touto nejnovější knihou opět potvrdil, že je velkou osobností nejen na poli současných dějin, ale celé české historické vědy.